

Lesní dělníci, jejich životní způsob a místo v rámci dělnické třídy

FRANTIŠEK ZICH

Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha

Při systematickém studiu sociální struktury socialistické společnosti nelze zanebávat analýzu méně početných socioprofesionálních skupin. Studium těchto skupin nemůže být považováno jen za okrajovou záležitost. Tyto skupiny mají své výrazné specifikum, v němž se promítá pohyb celého sociálního systému, změny ve výrobních postupech, ve společenském vědomí, hodnotách, postojích a názorech, a jsou konečkonců také vždy součástí větších společenských celků.

Zásadní revoluční proměny, kterými naše společnost v posledních desetiletích prošla, rozvoj produktivních sil, změny v materiálně technické základně a výrobních postupech výrazně poznamenaly i strukturu a charakter práce v lesnictví.

Lesnictví je obor, s nímž dlouhá léta souviselo mnoho různých představ a představků, jejichž kořeny sahají hluboko do feudální společensko-ekonomické formace. V obecném povědomí dodnes přezívají některé představy dávající životu a práci lesníků gloriolu dobrodružnosti a romantismu. Dnešní stav práce v lesnictví je však charakterizován neustálou změnou, která překonává jak starou realitu, tak i mylné představy. Industrializace, změny techniky a technologických postupů, chemizace i změny v organizační struktuře lesního hospodářství mění i náplň práce techniků a ostatních pracujících v lesním hospodářství.

Práce lesních dělníků je tradičně chápána jako jedna z nejméně kvalifikovaných a současně fyzicky nejnáročnějších. Přes značné změny v mechanizaci prací, změny v technologických postupech těžby dřeva apod. je to i dnes velmi namáhavé povolání. Snad právě to je důvod, proč veřejné mínění o práci v lesnictví neodpovídá skutečnosti. Projevuje se zde znač-

ná neinformovanost veřejnosti i odborných sociologických kruhů.

V tomto příspěvku chci poukázat na to, jak všechny změny spojené s mechanizací ovlivnily nejen způsob práce a celý život pracujících v lesnictví, ale také jak na tomto základě fakticky vzniká nová kvalifikovaná součást dělnické třídy naší současné socialistické společnosti. Vycházím přitom ze sociologických výzkumů, které jsou v této oblasti prováděny již několik desetiletí, většinou speciálními výzkumnými pracovišti lesnickými. Tyto výzkumy slouží zpravidla jako podkladový materiál pro koncepční práci v této oblasti.

Jeden z prvních výzkumů, který byl proveden velmi fundovaně a představuje cenný základ pro poznání vývoje skupiny lesních dělníků, byl uskutečněn už v roce 1948 bývalým Československým ústavem práce pod vedením V. Fišmana.¹ Další zajímavé výzkumy realizoval prof. K. Čermák postupně v letech 1949–51, 1959 a 1967.² Na tyto výzkumy navazují některá nová šetření odborných lesnických institucí a ministerstva lesního a vodního hospodářství. Je tedy k dispozici poměrně bohatý materiál, umožňující dosti zevrubný popis charakteru a vývoje profesionální skupiny lesních dělníků.

Povolání lesního dělníka a jeho vývojové změny

Dělnická povolání v lesnictví se v současné době člení na tyto konkrétní profese: dělníci v těžbě, v přibližování a dopravě dřeva, v pěstební činnosti, ostatní dělníci (např. opraváři, manipulanti atd.). Tyto profese se od sebe liší nejen po stránce pracovní činnosti, ale i z hlediska širšího sociálního začlenění. Zatímco např. dělníci v dopravě (řidiči, závozníci) většinou žijí ve městech nebo větších obcích a neliší

¹ Fišman, V.: *Naše lesní dělnictvo*. Lesnická práce, 1949, č. 4–5.

² Čermák, K.: *Životní úroveň našich lesních děl-*

níků. In: *Dělník v lesním hospodářství* (Sborník z celostátní konference). Brno 1969.

se charakterem vykonávané práce příliš od řidičů a závozníků, kteří pracují v jiných odvětvích národního hospodářství, patří pracovníci v ostatních lesnických povoláních spíše mezi typické venkovské obyvatelstvo. I mezi těmito profesemi jsou však určité sociologicky významné rozdíly. V pěstebních pracích se uplatňují převážně ženy a tato práce má výrazně sezónní charakter. Kočí a traktoristé vykonávají práci, která se dosti blíží obdobné činnosti v zemědělství, i když se vyznačuje určitou specifitou, která plyne z podmínek práce v lese. Nejvýznamnější místo mezi dělnickými povoláními v lesnictví mají dřevorubci. Toto povolání se vyznačuje řadou odlišností a vyžaduje speciální kvalifikaci. Kvantitativně nejsilnější skupinou dělnických povolání v lesnictví jsou v současné době dělníci v pěstební činnosti; tvoří 40 % stálých lesních dělníků, zatímco dělníci v těžbě – dřevorubci – představují kolem 23 %.

V této práci bude dále věnována pozornost převážně profesionální skupině dřevorubců. Toto povolání patří mezi ta, která kladou větší nároky na fyzickou zdatnost a praktickou obratnost než na intelektuální dispozice a abstraktní myšlení. Profese lesního dělníka – dřevorubce – prodělala postupný vývoj. Přibližně do roku 1948 šlo o práci, která byla poměrně výstižně označována jako práce nádenická. Mohl ji vykonávat prakticky kdokoli, kdo k tomu měl fyzické předpoklady. Práce v lese v prvních desetiletích tohoto století neměla také většinou charakter stálého zaměstnání. Vykonávaly ji méně majetné vrstvy venkovského obyvatelstva, hlavně maloročníci a venkovský proletariát. Sezónnost práce byla pro tyto vrstvy vítanou příležitostí obživy. Postupně se právě z těchto skupin obyvatelstva vytvářela skupina stálých lesních dělníků, kteří však až do padesátých let tvořili menšinu všech pracujících v lesnictví. Fakticky nebyli také pro svoji práci odborně připravováni, v nejlepším případě získávali kvalifikaci v krátkodobých kurzech a zaučením. Teprve v roce 1949 byl zaveden učební obor lesař, s dvouletou výuční dobou, jehož cílem je výchova kvalifikovaných lesních dělníků.

Charakter práce však v podstatě zůstával stejný. Prakticky až do padesátých let se veškeré dřevorubecké pracovní úkony

prováděly tradičními nástroji, tj. sekerou a pilou. Teprve v posledních patnácti letech nastává poměrně radikální změna v mechanizaci dřevorubecké práce, především v důsledku zavedení výkonných motorových pil.

Zavádění výkonných mechanizačních prostředků je zesilováno potřebou nahradit stálý úbytek a nedostatek pracovních sil, kterým lesnictví jako primární sféra činnosti trpí ve všech průmyslově vyspělých zemích. Mechanizace přinesla především ulehčení namáhavé práce a zvýšení její produktivity. Vedle toho však přinesla i některé problémy, vyplývající především z vlivu práce s pilou na zdraví dělníků a z růstu kvalifikačních nároků (potřeba znalosti mechanismu motorové pily, nutnost provádět drobné opravy na místě, manipulace s pilou) apod.

Nová mechanizace předpokládá i novou technologii těžby a novou organizaci práce, související především s koncentrací těžebních prací. To vše s sebou nese přirozeně nutnost věnovat velkou pozornost lidskému faktoru a celému řídicímu procesu.

Rozbor skupiny stálých lesních dělníků

Údaje z výzkumu z r. 1948 nám umožňují postihnout vývojové tendence v počtu stálých lesních dělníků.

Z přehledu uvedeného v tab. 1 je zřejmý vývoj pracovních sil v dělnických povoláních v lesnictví za posledních 40 let. Vyšší stav pracovních sil zaznamenaný v r. 1967 je zřejmým důsledkem změn celkového výrobně-organizačního procesu v lesnictví i změn ve společnosti a její materiálně technické základně vůbec. Projevuje se zde zřetelně důsledek institucionalizace dělnických povolání v lesnictví, rozšíření prací a zavedení trvalého pracovního poměru. V neposlední řadě to souvisí i se změnami v organizaci lesního hospodářství, které je prakticky celé řízeno státem, se zvýšením objemu těžby dřeva a rozsahem prací, které se v rámci lesních závodů vykonávají apod (viz tab. 2).

Naprostá většina lesních dělníků v roce 1948 pocházela z rodin lesních dělníků a zemědělců (většinou malozemědělců, kteří příležitostně pracovali v lese). Projevuje se zde tedy určitá tendence k dědičnosti povolání. Údaje o současném stavu (z tohoto hlediska) nemáme pro celý soubor

Tabulka 1

Celkově pracovalo v lesnictví v ČSSR								
V roce 1930 ³			1947 ²			1967 ⁴		
Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem
30616	4023	34639	18777	7420	26197	39302	18647	57949

Tabulka 2: Povolání otců lesních dělníků podle šetření z roku 1948 a výsledků sociologických sond z roku 1970

Povolání otců	1948 ⁵	1970 ⁶
1. Stálí lesní dělníci	29,5 %	10,4 %
2. Zemědělci, členové JZD ap.	31,0 %	46,0 %
3. Sezónní řemeslníci, řemeslníci	9,4 %	13,2 %
4. Pomocní dělníci, dělníci	8,7 %	28,2 %
5. Horníci	4,3 %	—
6. Zřizenci, úředníci, zaměstnanci	2,6 %	2,2 %
7. Jiná povolání	14,5 %	—

Tabulka 3: Struktura vzdělání a odborné kvalifikace v %

Nejvyšší dosažené školní vzdělání	Podle zjištění v r. 1947 ⁷	Šetření z r. 1959 ⁸	1966 ⁸	Sonda 1970 ⁹
1. jen obecná škola	77,5	76,3	59,0	55,2
2. 3 třídy měšťanské školy	13,9			
3. 4 třídy měšťanské školy a jednoroční učební kurs	7,3			
4. střední škola	0,6	0,7	—	2,2
5. negramotní	0,7	—	1,5	—
6. základní a vyučen	— ¹⁰	23,0	39,5	42,6

lesních dělníků k dispozici. Na základě výzkumné sondy, která byla provedena vyčerpávajícím způsobem u dřevorubců ve dvou lesních závodech, však můžeme s určitým rizikem konstatovat, že zde dochází k posunu, jenž je zřejmým důsledkem změn celé sociální struktury společnosti vlivem socialistické revoluce a padech je však zřejmé, že lesní dělníci se

převážně rekrutují z málo kvalifikovaných vrstev obyvatelstva. O tom dále svědčí i struktura vzdělání a odborné kvalifikace (viz tab. 3).

Celkově ubývá lesních dělníků, kteří mají jen základní vzdělání, a naopak přibývá vyučených, i když většinou v jiném oboru. Tyto změny odpovídají celkovému trendu vývoje kvalifikace a vzdělání

³ Flšman, V.: Cit. dílo, s. 178.⁴ Program řešení problematiky základních pracovních sil v lesním hospodářství CSR. Praha, Ministerstvo lesního a vodního hospodářství 1969, s. 5.⁵ Flšman, V.: Cit. dílo, s. 191.⁶ Zich, F.: Lesní dělník, jeho vztah k práci a životní způsob, Praha, Ministerstvo lesního a vodního hospodářství 1970. Výsledky sondy nemají reprezen-

tativní charakter. Sonda zahrnuje jen dělníky v těžbě dřeva.

⁷ Flšman, V.: Cit. dílo, s. 189.⁸ Čermák, K.: Cit. dílo, s. 8.⁹ Zich, F.: Cit. dílo, s. 13.¹⁰ V. Flšman na jiném místě uvádí, že 18 % lesních dělníků mělo základní vzdělání a bylo vyučeno. (Flšman, V.: Cit. dílo, s. 190.)

v rámci naší společnosti. V roce 1948, kdy ještě neexistoval učební obor lesař, mělo podle V. Fišmana 18 % dělníků různé odborné kursy. Podle zjištění z r. 1967 je však zhruba jen 5 % dělníků pracujících v lesnictví vyučeno v oboru lesař. Ostatní dělníci pracovali před nástupem do lesnictví v nejrůznějších profesích.

Věkové složení lesních dělníků bylo v roce 1947 vyjádřeno průměrným věkem

Tabulka 4: Průměrné hodnoty vypočtené ze subjektivních údajů dotazovaných v hod.

1. Kdy vstáváte?	5,10
2. Jak dlouho vám průměrně trvá cesta do práce?	0,45
3. Kdy se vracíte z práce?	15,30
4. Kdy chodíte spát?	21,45
Z toho vypočítaná:	
5. Průměrná délka pracovní doby s cestou do práce a z práce	10,20
6. Průměrná délka pracovní doby bez cesty	8,50
7. Průměrná doba spánku	7,25

41,8 let a v roce 1967 41,0 let¹¹ (věk dřevovědeckotechnického pokroku. V obou případech ještě neexistoval učební obor lesař, mělo podle V. Fišmana 18 % dělníků různé odborné kursy. Podle zjištění z roku 1967 je rubců byl 43,6 let). V souvislosti se zaváděním náročnější mechanizace v lesnictví se podle zjištění výzkumné sondy snižuje průměrný věk dělníků-dřevorubců. To je dáno skutečností, že starší lesní dělníci zpravidla nestačí zvládnout způsob práce s novými mechanismy, a tím, že nové postupy umožňují značné zvýšení produktivity práce a výdělku dělníků, že je tedy tato práce pro mladé lidi přitažlivá.

Životní způsob lesních dělníků

Pro charakter životního způsobu kterékoli sociální skupiny je rozhodující typ vykonané práce. Z tohoto hlediska je zřejmé, že vzhledem k fyzicky náročné práci a relativně nepříliš velkým nárokům na duševní připravenost, které tato práce na pracovníky klade, bude životní styl lesních dělníků přiměřeně jednoduchý.

Časový režim pracovního dne tvoří jednu ze základních dimenzí životního způsobu. Jeho zjišťování je u této socioprofesionální skupiny značně obtížné s ohledem

na rozptýlenost pracovišť, závislost výkonu práce na povětrnostních podmínkách i individuální možnosti úpravy pracovní doby apod. Obtíže vznikají z čistě metodologického hlediska, neboť sledovat jednotlivé činnosti během dne pomocí časového snímku technikou přímého pozorování je prakticky nemožné a pomocí sebezpozorování značně nespolehlivé. Proto jsou další údaje jen přibližným odhadem časového režimu.

V. Fišman uvádí, že průměrná délka pracovní doby v roce 1948 v létě byla 9,9 a v zimě 7,8 hodin denně.¹² K. Čermák na základě tří opakovaných výzkumů (1949, 1959, 1967)¹³ uvádí, že většina lesních dělníků pracuje 10 a více hodin denně, téměř 10 % pak více než 12 hod. Tyto údaje nejsou však dostatečně validní, neboť jsou jednak získány cestou přímého dotazování lesních dělníků, jde tedy o subjektivní odhad, a dále v nich nejsou rozlišeny jednotlivé profese lesních dělníků a nebere se v úvahu nárazovost práce v tom smyslu, že každý den nemusí být z různých důvodů pracovní.

Údaje vypovídající o přibližném pracovním režimu lesních dělníků byly získány i v sondě z roku 1970. Jde opět o aproximační průměrné údaje typické pro letní období, které byly získány přímým dotazováním:

Pracovní den je tedy z větší části naplněn prací a cestou na pracoviště a z pracoviště. Pokud jde o mimopracovní čas, bylo zjištěno, že většina dělníků se věnuje různým domácím pracím, práci v hospodářství, na zahradě apod. Rozdíly srovnání s výzkumy prováděnými před dvaceti lety jsou však značné. Projevují se především v oblasti volného času. Přestože i v současné době je způsob jeho naplňování značně jednotvárný, je zřejmé, že se stále silněji prosazují po kulturní stránce náročnější aktivity, i když aktivity působící bezprostředně na rozvoj lidské osobnosti téměř chybí. Například četba se objevuje poměrně málo. Podle odpovědí z výzkumu v roce 1948 četlo po večerech 13,5 % dotazovaných lesních dělníků a 52 % někdy.¹⁴ Postupně, jak ukazuje série výzkumů, se zájem o četbu zvyšuje, ve výzkumu v r. 1967 bylo zjištěno, že knihy čte 46 % do-

¹¹ Čermák, K.: Cit. dílo, s. 8.

¹² Fišman, V.: Cit. dílo, s. 202.

¹³ Čermák, K.: Cit. dílo, s. 11.

¹⁴ Fišman, V.: Cit. dílo, s. 210 a 212.

Fišman, V.: Cit. dílo, s. 190.

tázaných a vlastní knihovničky o více než 20 svazcích má skoro 27 % lesních dělníků.¹⁵ V sondě má skoro 27 % lesních dělníků knihy pravidelně čte 26 %, občas 34 % dotázaných lesních dělníků. Pokud jde o druh četby, není ovšem příliš náročný a je v podstatě bez záměrného výběru. Čte se především zábavná literatura (detektivky, indiánky, červená knihovna, ale i pohádky apod.). Náročnější tituly jsou uváděny jen zřídka. V současné době lesní dělníci poměrně hodně čtou noviny a časopisy, mezi nejčtenější patří tradiční „venkovský“ tisk: Zemědělské noviny, Vlasta a příslušný krajský deník. Právě v tomto směru můžeme zaznamenat značný pokrok proti srovnávaným výzkumům z roku 1947.

V roce 1947 bylo zjištěno, že většina volného času je věnována domácím pracím, 26 % lesních dělníků v tomto čase jen odpočívá, neboť se cítí po celodenní práci značně unaveni. Jen jedno procento dotázaných uvádí nějaké koníčky, jako včelařství, hudbu, nebo zábavné činnosti, jako karty, hraní na hudební nástroj apod.

Volný čas v současné době je opět u velké části lesních dělníků vyplněn pracemi manuálního charakteru, ale také sledováním televize. Tento fenomén výrazně ovlivňuje životní způsob lesních dělníků. Sledování televize patří mezi nejrozšířenější způsob jejich využívání volného času. Denně sleduje televizi 58 %, obden 23 %.

Pokud jde o vkus, projevují se lesní dělníci jako tzv. průměrní diváci, jimž se v televizi líbí především zábavné pořady, sportovní přenosy, lehké hudební žánry apod. Naopak se jim nelíbí vážná hudba, big beat, „naše tipy“ apod.

Do určité míry doznaly změny i koníčky a zájmové činnosti. Nejčastěji se objevují: myslivost, zahrádkářství, rybaření, motorismus, ale i sport apod. Ojedinelé se vyskytují i do značné míry zvláštní zájmy, jako např. numismatika, fotografování, aktivní hraní divadla ap. Jde ovšem o výjimky, neboť jak vyplývá z výsledků sondy, nemá polovina dotázaných lesních dělníků vůbec žádné hlubší zájmy tohoto druhu. Charakteristická je také ta skutečnost, že 5 % dotázaných lesních dělníků téměř denně navštěvuje hostinec, 37 % pak 1–2krát týdně (sonda z roku 1970).

Navštěvování kulturních podniků (kina,

divadla ap.) má rovněž stoupající trend, a to přesto, že jsme například zjistili, že 68 % dotázaných bylo v kině před více než 4 týdny. Někteří dotazovaní uvádějí, že nebyli v kině 2–3 roky, někdy dokonce i 12 let. Podobná situace je i v návštěvnosti divadla. Je tedy zřejmé, že rozhodující úlohu ve zvyšování kulturní úrovně a přehledu zaujímá v současné době televize.

Společenská a politická aktivita lesních dělníků nebyla v minulosti příliš vysoká. V. Fišman uvádí, že v roce 1948 se veřejné činnosti (SCM, MNV, ROH, KSČ) věnovala asi 3 % lesních dělníků.¹⁶ K. Čermák konstatuje, že zájem o veřejnou činnost vzrostl. Lesní dělníci pracují v NV (6,7 % dotázaných), organizovanost v ROH je 88 % a 17,8 % je členy KSČ.¹⁷ Stupeň politické a společenské aktivity je odvislý od rozptýlenosti této profesionální skupiny, jejíž sociální vazby jsou orientovány především na místní společenství. Proto se také přirozeně společenská i politická aktivita projevuje spíše v činnosti v místních orgánech a organizacích. V současné době se tato aktivita stále zvyšuje.

Životní způsob lesních dělníků a jeho dynamiku je možné dokreslit o další údaje vypovídající o dlouhodobějších ukazatelích. Jde především o využívání volných dnů a o využívání dovolených. Soboty a neděle jsou využívány většinou podobným způsobem jako u zemědělského obyvatelstva. Většinou je čas vyplněn prací kolem hospodářství, na zahradě ap. Současně ve srovnání s dřívějšími výzkumy ubývá silně návštěvnost kostela a objevuje se stále častěji cestování, návštěvy příbuzných, známých ap.

Způsob využívání dovolených je uveden v tabulce podávající přehled odpovědí na otázku jak respondent prožil dovolenou v minulém roce.

Prevážná většina dělníků věnuje tedy dobu, která je určena k odpočinku, další práci. Přesto ve srovnání s dřívějšími výzkumy zaznamenáváme vzrůst způsobu trávení dovolených rekreačním způsobem mimo bydliště.

Na závěr této části zabývající se životním způsobem lesních dělníků uvádíme přehled o stupni vybavenosti domácností

¹⁵ Čermák, K.: Citované dílo, s. 22.

¹⁶ Fišman, V.: Cit. dílo, s. 210.

¹⁷ Čermák, K.: Cit. dílo, s. 25 an.

Tabulka 5: Způsob prožití dovolené

1. Práce doma (hospodářství, domek,	39,7 %
2. Nevybral si dovolenou	18,5 %
3. Vybral si dovolenou v době vysokého sněhu	13,9 %
4. Zájezd autobusem	10,4 %
5. V zahraničí	7,3 %
6. Návštěva u příbuzných	5,0 %
7. Rekreace ROH	2,5 %
8. Brigáda na státním statku	1,8 %
9. Jiné (stavba domku ap.)	0,9 %

lesních dělníků, jak byla zjištěna v sondě v r. 1970. (Viz tab. 6.)

Z tabulky vyplývá, že pokud jde o vlastnictví a vybavenost domácností různými předměty, je většina domácností lesních dělníků na úrovni celostátního průměru. V relaci s obyvateli Ostravy je však v průměru vybavenost horší. Celkově uspokojivá vybavenost domácností zkoumaných lesních dělníků předměty pro domácí práce a pro využívání volného času svědčí o poměrně vysokém stupni tzv. hmotné kultury. Tato úroveň je však do určité míry v rozporu s uvedeným způsobem využívání volného času a s celkovým životním

způsobem, což ovšem zdaleka není specifikem jen socioprofesionální skupiny lesních dělníků. Úroveň životního způsobu není přiměřená hmotnému vybavení a zdá se, že poměrně dobrý hmotný standard domácností je dosahován do značné míry vedlejšími příjmy, většinou z hospodářství nebo z práce přesčas.

Všechny ukazatele životního stylu, které jsme zde sledovali, jsou výrazně diferencovány podle řady objektivních znaků lesních dělníků, nejvýraznější pak podle věku. U mladých lesních dělníků (do 30 let) se zřetelně projevují nejen progresivní tendence ve vztahu k práci, k nové technologii těžby dřeva, ale i k jinému způsobu života. Tendují většinou k bydlení ve městech nebo střediskových obcích s moderně vybavenými byty, stále menší zájem projevují o hospodářství apod. Také volný čas je u mladých dělníků orientován více na zábavnou činnost i na společenské využití (i když většinou jen ve formě návštěvy hostince), objevují se i tendence k vysoce náročným zájmům. Tyto změny, které jsou vyvolány jednak změnou charakteru práce a jednak i přirozenou dynamikou

Tabulka 6: Vybavenost domácností lesních dělníků ve srovnání s výsledky celostátního šetření a s výsledky výzkumu ostravské městské populace (%)

Předmět	Procento domácností lesních dělníků	Celostátní průměr ¹⁸	Ostrava ¹⁹
1. Lednička	53,9	49,7	71,4
2. Pračka	82,0	80,6	89,9
3. Mixér, robot	28,4	25,8	48,2
4. Vysavač	35,0	47,9	78,7
5. Šicí stroj	53,2	63,0	— ²⁰
6. Kolo, moped	44,0	—	—
7. Motocykl, skútr	53,5	23,1	19,1
8. Auto	12,0	13,5	20,5
9. Rodinný domek	41,2	—	—
10. Družstevní byt	3,2	—	—
11. Zahradka	61,0	—	—
12. Rekreační chata	0,7	3,9	—
13. Úspory nad 10 000 Kčs	32,2	—	—
14. Gramofon	20,1	19,0	41,0
15. Magnetofon	4,0	5,0	16,5
16. Knihovna (více než 50 knih) ²¹	30,6	22,7	61,5
17. Nákladnější hudební nástroj	17,7	—	28,4
18. Fotoaparát	27,1	27,8	48,2
19. Lyžařské vybavení	27,8	—	45,2
20. Televize	85,6	69,6	88,1
21. Radio	98,6	—	—

¹⁸ Výsledky celostátního šetření Mikrocensu 1967.

¹⁹ Výsledky výzkumu Volný čas Ostrava 1968. In: Výzkum volného času. Praha, Sociologický ústav ČSAV 1970.

²⁰ Označení znamená, že vlastnictví těchto před-

mětů nebylo ve výzkumu sledováno.

²¹ Tento údaj uvádíme jen pro úplnost, neboť v rámci Mikrocensu bylo zjišťováno vlastnictví knihovny o 100 a více svazcích. Výsledky tedy nejsou srovnatelné.

životního stylu obyvatelstva vůbec, musí respektovat i organizace a řízení lesního hospodářství.

Postavení lesních dělníků v sociální struktuře naší společnosti

Lesní dělníci — s ohledem na své základní určení — jsou součástí dělnické třídy, stejně jako ostatní skupiny dělnických povolání. Charakter lesních dělníků, jak jsme mohli pozorovat výše, současně ukazuje na zřetelné rozdílnosti, které oddělují tuto skupinu od ostatních součástí dělnické třídy. To evidentně mluví pro volbu zvláštního přístupu ke zkoumání dělnické třídy vzhledem k její strukturovanosti a rozdílné funkčnosti jejích jednotlivých částí z hlediska plnění historického poslání dělnické třídy.

První metodologickou otázkou při charakterizování lesních dělníků jako celku je otázka, zda tvoří či netvoří samostatnou sociální skupinu. Přikláníme se spíše k názoru, že podobná povolání je možno statisticky vymezit jako relativně samostatný podsoubor, ale že tento podsoubor konkrétně netvoří sociální skupinu ve smyslu ucelené části příslušející k sociálnímu systému společnosti. Pro tento názor svědčí i fakt vnitřní diferenciace lesních dělníků na řadu dílčích profesí (viz výše), z nichž některé se spíše blíží dělnickým profesím v jiných oborech (např. doprava, opraváři ap.). Základní části lesního dělnictva zůstávají především pracující v těžbě dřeva, pěstebních pracích, případně přibližování dřeva.

Spolu s postupující mechanizací prací v lesním hospodářství a změnou technologických postupů se mění i charakter práce a její sociální souvislosti. Rostou kvalifikační nároky, to znamená, že tradiční práce těžby dřeva a přibližování musí vykonávat vycvičení dělníci schopní ovládat poměrně složité mechanismy. Nutnost racionálního využívání nákladných mechanismů vyvolává speciální organizaci práce a především větší koncentraci pracovní kapacity. V důsledku těchto objektivních požadavků budou vytvářeny větší pracovní kolektivy a tím dojde postupně i ke změnám v typu pracovníka. Sociální důsledky tohoto procesu povedou k postupnému vytváření relativně samostatné sociální skupiny lesních dělníků v rámci socialistické dělnické třídy, skupiny se specifickými

rysy vyplývajícími z charakteru práce i ze způsobu života.

Industrializační proces v lesním hospodářství, jehož vzestup a dopad na socio-profesionální skupiny pracujících v rámci lesního hospodářství právě v současné době zaznamenáváme, je příkladem dialektické souvislosti materiálního způsobu bytí a dynamiky sociální struktury. Lesní dělníci netvoří — vzhledem k charakteru své práce a svému počtu — rozhodující část dělnické třídy. Naopak, vytvářejí spíše okrajový typ socioprofesionální skupiny, která má specifické vlastnosti související s prací v prvovýrobě a se způsobem života venkovského obyvatelstva. Existence takovýchto skupin však ukazuje nezbytnost zkoumání dělnické třídy nejen jako celku, s ohledem na její historické poslání, ale i s přihlédnutím k její bohaté vnitřní strukturovanosti a složité dynamice změn v souvislosti s uskutečňováním procesu vědeckotechnické revoluce.

Резюме

Зих Ф.: Лесные рабочие, их быт и место в рамках рабочего класса

В связи с процессом научно-технической революции все возрастающее значение приобретает изучение внутренней структуры рабочего класса. Заслуженное внимание уделяется прежде всего изучению процесса выполнения исторической миссии рабочего класса. Однако несколько в стороне остается изучение небольших социопрофессиональных групп. К ним принадлежат также лесные рабочие.

Лесоводство в Чехословакии за последние 15—20 лет подвергается коренным изменениям. Профессия лесного рабочего-дровосека фактически до пятидесятих годов относилась к числу наименее квалифицированных занятий. После коротковременного обучения ею мог заняться практически каждый, у кого были для этого физические предпосылки. С внедрением механизации и связанных с этим изменений в технологическом процессе добычи древесины изменился в значительной мере и характер работы рабочих профессий. На основе этих изменений возникает новый тип квалифицированного лесного рабочего, который владеет средствами механизации и работает в более сложной организации работы, чем прежде.

Изменения характера работы вместе с влиянием всеобщественных революционных изменений приносят и соответствующую форму образа жизни. Исследования, реализованные с 1947 года, позволяют дать оценку этим тенденциям. Сравнивая современное состояние с положением в 1947 году, мы видим, что прежде всего поднимался уровень школьного образования и квалификации лесных рабочих. Вместе с тем повысился и жизненный уровень,

коренным образом изменилась и оснащенность домашних хозяйств лесных рабочих. Оснащенность разными предметами для домашних работ, отдыха и развлечения у данной группы одинакова со всеобщественным средним, а иногда даже выше его. Изменился также режим времени и способ использования свободного времени. Несмотря на то, что образ жизни во вне рабочее время является все еще довольно односторонним, мы отмечаем — по сравнению с предыдущими годами — растущий интерес к более требовательной деятельности.

Лесные рабочие не образуют самостоятельной социальной группы ввиду условий работы, которую они выполняют, как правило, в малых группах. Однако они являются составной частью рабочего класса и образуют периферийную профессиональную группу, которая имеет специфический характер, вытекающий из характера работы и из дисперсии в среде деревенского населения.

Summary

Zich F.: Forest Workers, their Wary of Life and Position within the Working Class

In connections with the process of the scientific and technological revolution, the study of the inner structure of the working class is becoming increasingly important. Justified attention is being paid primarily to the research into the process of the realization of the working class' historical mission. However, the study of small socio-professional groups remains somewhat aside. Forest workers constitute one of these groups.

In the recent 15—20 years, Czechoslovak forestry has undergone substantial changes. The woodcutter's occupation factually belonged to the least qualified professions. It could

be performed by practically anybody having physical preconditions who went through a short-term job training. The introduction of mechanization and the hence ensuing changes in the technological process of wood production considerably changed the character of work even in the workers' professions. These changes give rise to a new type of a qualified forest worker mastering the means of mechanization and working in a more complex organization of work than in the past.

Together with the impact of all-social revolutionary transformations, the changes in the character of work are bringing about also changes in the form of the way of life. Researches realized since 1947 enable us to evaluate these tendencies. The comparison of the present state with the situation in the year 1947 shows that, first of all, there has been an increase in the level of school education and qualification of forest workers. Hand in hand with this, also the living standard has grown, and the household equipment of the forest workers has substantially changed. The equipment with various objects for household work, recreation and entertainment in this sample equals and sometimes even exceeds the all-social average. Also the time budget and the way of utilizing leisure has changed. Even if the way of life in the off-hours is still rather one-sided, a growth of interest in more exacting activities may be noticed in comparison with the preceding years.

Forest workers do not represent an independent social group with regard to the conditions of their work performed, as a rule, in small groups. They are, however, a part of the working class and represent a marginal professional group of a specific nature determined by the character of work and by the dispersion in the country population.